

Hadak útján XXIV. A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája

Esztergom, 2014. november 4–6. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia*.
A PPKE BTK Tanszékének kiadványai / *Archaeological Studies of PPCU*
Department of Archaeology 3.1 / Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport
Kiadványok 3.1. Főszerkesztő Türk Attila. Szerkesztők: Balogh Csilla
– Major Balázs. *Archaeolingua*. Budapest – Esztergom 2015.
ISBN 978-963-9911-63-5 HU-ISSN 2064-8162

Akik annak idején a Hadak útján konferencia első összejövetelén részt vettek, aligha gondolhatták, hogy kezdeményezésük negyedszázadot meg fog élni. A XXIV. összejövetel közzétett anyaga – a vaskos kötet (874 oldal) – bizonyítja, hogy az érdeklődés nem csökken, hanem inkább alaposan növekszik. 38 kutató 31 tanulmánya köszönti Mesterházy Károlyt 75. születése napja alkalmából, akinek publikációs jegyzékét is összeállították.¹

A kötet 13 császárkori tanulmánya közül 11 barbarikumi témájú. Jelzi ez a szarmata kutatás élénkülését és egyúttal azt is, hogy mindinkább érzékelhetően a népvándorlás „előestéjeként” értékeljük a szarmaták megjelenését és létét a Kárpát-medencében.

A jövő kutatás számára jól hasznosíthatóak lesznek a tematikus anyaggyűjtések. A balta alakú csüngők tipológiáját Gulyás Gyöngyi dolgozta ki, a pecsételt kerámiáét (a Pesti-síkságon) Kórom Anita.

Nem kevésbé fontosak az anyagközlések, amilyen például a Makó–Igási járandó parádés sírleletei mintaszerű illusztrációs anyagával. Balogh Csilla régészeti értékelését egészíti ki Marcsik Antónia antropológiai vizsgálata. Kár, hogy a szokásos problémával állunk szemben: az embertani anyag megtartása annyira gyatra, hogy csak igen korlátolt megállapításokat tesz lehetővé. Pedig különösen izgalmas lett volna a sírok csontvázainak összevetése a 411. objektumba, egy kör alaprajzú gödörbe bedobott halott maradványaival, amennyiben ez utóbbi igazolhatóan szarmata kori. A kérdés azért merülhet föl, mivel az objektum „betöltéséből régészeti anyag nem került elő” (p. 263.), ugyanakkor a lelőhelyen kora és késő bronzkori, szkíta, kelta és Árpád-kori telepjelenségeket találtak (p. 257.) – császárkoriakat nem említ a szerző.

Nem kevésbé pompás leletekről számolt be Schilling László Szolnok–Szűcs-tanya lelőhelyről. Az egyedülálló ún. szarmata csatok és szíjvégek kőbetéteinek vizsgálata (Bendő Zsolt – Váczi Tamás) a típus készítési helyéhez és eredetéhez éppúgy fontos adatokat nyújt, mint a közép-tiszai barbárok kapcsolataihoz.

A szarmata sírleletek anyagközléseinek sorát egy antropológiai közlés (Paja László) szaporítja. 42 egyén patológiás elváltozásai alapján pillanthatunk be a korszak népességének – nem túl virágos – életkörülményeibe.

¹ A bibliográfia összeállítója anonim maradt!

Ahogy Sóskuti Kornél fogalmaz, a „szarmata településjelenségek egy speciális csoportját képezik azok az objektumok, melyekben emberi maradványok fordulnak elő” (p. 341.). Ő ezek közül ezúttal egy speciális csoport – a gyerekmaradványokat tartalmazók – értékelését végezte el, felvetve mindazokat a lehetőségeket, amelyek a sajátos jelenség háttérében meghúzódhatnak. Ugyanebben a témakörben egy konkrét lelőhely (Rákóczipfalva) vizsgálatát végezte el Masek Zsófia. Álláspontja ugyanolyan mértéktartó, mint Sóskuti Kornélé. Mindketten úgy vélik, hogy több lehetőséggel kell számolnunk, és minden lelőhelyet egyedileg kell megvizsgálnunk és értékelnünk.

Különleges csemege a szarmata telepeken az edényégető kemence. Benedek-Bene Zsuzsanna és Benedek András Makó határából mutatott be kettőt. Közülük az egyik egészen sajátos kialakítású: egy füstölővel kombinált szerkezet. Kár, hogy mindkét fazekas kemencét „pozitívba” bontották, mivel tapasztalataim szerint ezzel a módszerrel ugyan látványos eredmény érhető el, ugyanakkor jóval kevesebb megfigyelést tesz lehetővé.

A szarmata témájú tanulmányok végére hagytam a kedvencemet, ha szabad ilyen szubjektív jelzővel élnem. Pópity Dániel felfedezéséről van szó, aki kitűnő érzékeléssel fejtette meg egy apró, jelentéktelennek tűnő tárgy funkcióját. A kampós végű tűkről sikerült bizonyítania, hogy a fonásban alkalmazott szálvezető horgok. A jövőbeni ásatásokon lényeges lesz figyelni ezek elhelyezkedésére! Pásztókai-Szeőke Judit dolgozata összecseng Pópity Dánielével: ugyanazt a tárgyat tanulmányozza a Dunántúlon. Szerencsésen egészíti ki egymást a két írás. Egy spanyolországi római mozaik ábrázolása segít magunk elé képzelni a speciális, szálvezető orsót.

A barbarikumi szekción belül Prohászka Péter a germán területre kalandozott. A tőle immár megszokottá vált „adattári/levéltári ásatás” műfajának újabb kis szösszenetével jelentkezett: ezúttal a Nemzeti Múzeumba került három szlovákiai császárkori együtttest tárt fel.

Kakuktkotás a kötetben Tóth Gábor és Merczi Mónika írása. A III–IV. századi római temetések antropológiai anyagának vizsgálata (ráadásul a régészeti értékelés nélkül) inkább lehetett volna a fiatal római koros régészek konferenciájának tárgya.

Gróh Dániel ugyancsak pannoniai témát választott: visegrádi keresztény leleteket gyűjtött csokorba. Írása már átvezet a „klasszikus” népvándorlás időszakába (a 128. sír ezüstcsatja már az V. századra datálható).

Ottományi Katalin ugyanennek a korszaknak a kerámiaanyagából választotta ezúttal a Visegrád–gizellamajori leleteket. Értékelésében kitekintett a barbarikumi kapcsolatokra is. E tekintetben lényeges, hogy a Szatmár–Beregi síkság ún. Bereg kultúrájú anyaga (pl. Csengersima–Pete) a szarmatáktól jól elkülöníthető, valószínűleg a daciai római kultúra által legalábbis erősen befolyásolt barbár népesség hagyatéka (vö. 40. jegyzet).

Piros Réka Ágnes ebben a kötetben debütált egy kora népvándorlás kori témával, nevezetesen a lószerszámok vizsgálatával, illetve azok keleti kapcsolatainak elemzésével. Az összegyűjtött lelőhelyeket térképre vetítve az a sajátos kép jelenik meg, amelyet a hun kori üstök vagy a korszak kőbetétes aranycsatjainak elterjedése is jelez: ezek a tárgyak a Dunától nyugatra jellemzőek, az Alföldön alig-alig találjuk meg őket.

A gepida, illetve langobard kutatáshoz egy-egy tanulmány nyújt adalékokat: előbbihez Masek Zsófia új szemléletű települeselemzése (Rákóczipfalva), utóbbihoz Keresztes Noémi Nikoletta fegyvertörténeti értékelése (langobard fegyveres sírok típusai és fegyverkombinációi).

A római kor mellett a másik nagy szekciót az avar jelenti 13 tanulmánnyal.

Tematikus adatgyűjtést az avar időszakból is említhetünk: a félgömb alakú és rozettás lószerszámveretek (Csuthy András) és a nagy gyöngycsüngős fülbevalók (Balogh Csilla és Pásztor Adrien). Míg az előbbi „anyaggyűjtés nem teljes” (p. 669.), addig az utóbbi jóval alaposabb és elmélyültebb

elemzés. Ugyancsak tipológia a célkitűzése Fancsalszky Gábor tanulmányának, aki saját késő avar öntött bronz övveret-tipológiájához fűzött kiegészítéseket.

Pásztor Adrien ismét gyöngyökkel jelentkezett: ezúttal a fenékpusztai temető anyagát vette górcső alá. A gyöngyökből kirajzolódó kronológia és kapcsolatrendszer a szarmatákat kutató szakemberek elmaradására figyelmeztet. Alighanem ideje elgondolkodnunk a legnagyobb számban előkerülő szarmata tárgyak nyújtotta lehetőségeken! Az avar kori gyöngyök kutatásában jelentkezik az „utánpótlás” is. Füleki Orsolya MA szakdolgozatként három kiskundorozsmai temető középi és késő avar kori gyöngyeit értékelte.

Manapság népszerű téma a sírablások kérdése. A fosztogató népesség és a rablás ideje éles – gyakran szubjektív érveket felvonultató – viták kereszttüzeiben áll a népvándorlás korának csaknem valamennyi időszakát véve figyelembe. Samu Anita és Szalontai Csaba három Szeged környéki temetőt tekintett át ilyen szempontból. Arra jutottak, hogy két esetben „saját felmenőinek sírjait” rabolja a közösség (p. 786.), egy esetben szomszédok teszik ezt.

Herendi Orsolya és Pető Ákos egy hódmezővásárhelyi telep késő avar kor első felére keltezett házát választotta témájául. Kár, hogy kísérletük – a fitolitkutatás – sok eredményre nem vezetett.

A természettudományos kutatások más ágainak képviselői is hallatták szavukat a kötetben. Így Siklósi Zsuzsanna és Lőrinczy Gábor a pitvarosi késő avar temető radiokarbon keltezését vette össze a tipokronológia eredményeivel. Megállapították, hogy „*jól harmonizál a két módszer, azonban a temető záródásának idejére vonatkozóan komolyabb ellentmondások vannak.*” Ennek az eredménynek a fényében még alighanem dolgozni kell a módszeren!

Talán az egyik legizgalmasabb kutatás az avar szekción belül ugyancsak természettudományi vizsgálaton alapul. Kenéz Árpád és Pető Ákos szőlőmaradványokat talált Dunaszentgyörgyön, egy gazdag késő avar kori férfi tarsolyában. Ráadásul a szőlőszemek különböző fajtákból származnak. Ehhez a tényhez kapcsolódóan jó kérdések sorozatát teszik fel a szőlőtermeléssel kapcsolatban.

A gyakorlati régészet szép példáját mutatja be Hortsin Tamás és Magyar András. Ők egy kora avar mellpáncélt rekonstruáltak és tesztelték annak ellenálló képességét.

Végül három dolgozat a keleti leleteket, illetve kapcsolatokat taglalta. Szentpéteri József íróasztala fiókjából egy közel négy évtizedes felismerését osztotta meg velünk: Mala Perescsepina leletegyüttesének 8 ezüstedényén vélt írásjeleket felfedezni. Ez adja írása apropóját. Gulyás Bence a kora avar kori tisztántúli népesség keleti kapcsolatait elemezte, elsősorban a Szivasovka horizontról megjelent véleményeket gyűjtötte csokorba. Optimista megközelítését, hogy „*mára nagy vonalakban kezdenek körvonalazódni a Baján-féle államalakulat etnikai viszonyai*” (p. 499.), nem tudom egészében osztani. Inkább úgy látom, hogy az etnikai térkép felvázolásához még igencsak alapos kutatásokra lesz szükség, ahogyan a sztyepei anyag értékeléséhez is hosszú út vezet.

A kötet zárásaként Olekszij V. Komár a VI–IX. századi délkelet-európai nomádok régészeti kutatásának új tendenciáit – talán túlságosan is – széles ecsetvonásokkal festette fel. Kitért olyan divatos témákra is, mint a klimatikai problémák. Bizonyításukhoz még alapos kutatásokra lesz szükség a jövőben.

Összességében egy igen szerteágazó kutatási témákat felölelő, rendkívül hasznos kötetet kaptunk kézbe. Különleges érdeme, hogy lehetőséget biztosított a legújabb régész generációnak éppúgy, mint az első Hadak útján konferencia résztvevőinek. Nem marad más hátra, minthogy szívből gratuláljak az alkotóknak a konferenciához és a kötethez egyaránt!

ISTVÁNOVITS Eszter

e-mail: istvanov@josamuseum.hu

